

**Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова**

ВОЙЧУН ОЛЕНА ВІКТОРІВНА

УДК 378.091.8:172.1(043.5)

**ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ
УНІВЕРСИТЕТУ ЗАСОБАМИ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ**

13.00.07 – теорія і методика виховання

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Шикиринська Олександра Василівна,
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, доцент
Сопівник Ірина Віталіївна,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України,
завідувач кафедри соціальної роботи та реабілітації;

кандидат педагогічних наук, доцент
Кулінченко Олександр Сергійович,
Державний університет інфраструктури і технологій,
проректор з адміністративно-господарської та
соціально-виховної роботи.

Захист відбудеться «10» грудня 2020 року об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.09 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано «09» листопада 2020 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.М. Вольнова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сучасне суспільство потребує громадян з високим рівнем свідомості, громадянської культури, яким притаманні патріотизм, почуття обов'язку, стійка громадянська позиція та які здатні діяти у напрямі збереження і примноження національних цінностей. Саме тому сформованість у сучасної молоді активної громадянської позиції без перебільшення можна назвати важливою умовою розвитку Української держави.

Про формування громадянської активності, як один із пріоритетних напрямів розвитку і самореалізації молоді, наголошується як у Концепції Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016–2020 рр., так і в низці міжнародних документів, зокрема у Програмі Європейського Союзу «Молодь в дії» на 2014–2020 рр., Хартії основних прав Євросоюзу, Європейському пакті в інтересах молоді, Європейській хартії участі молоді в громадському житті на місцевому і регіональному рівні, Молодіжній стратегії Європейського Союзу та ін.

Формування громадянської активності студентів у закладах вищої освіти здійснюється переважно через позааудиторну роботу. Проте головним недоліком сучасного стану позааудиторної виховної роботи закладів вищої освіти є те, що студент є її об'єктом. Не принижуючи значення тих заходів, які у позааудиторний час проводять зі студентами куратори та заступник з виховної роботи, треба наголосити, що ефективність роботи з формування громадянської активності студентів значно підвищується, коли вони стають суб'єктами виховного процесу. Одним з найбільш ефективних засобів активізації студентів є діяльність студентського самоврядування, що, за відповідних умов організації, забезпечує демократизацію студентського життя, сприяє виробленню навичок працювати в команді, вчить вирішувати та відповідально виконувати соціальні зобов'язання, долучаючи їх і до цінностей громадянського суспільства, його становлення.

Дослідженням теоретичних засад підготовки майбутніх фахівців в умовах університету присвячені праці не тільки українських (В. Андрущенко, Г. Балла, І. Бега, Л. Вовк, І. Зязюна, Л. Карпенко, С. Максименка та ін.), але й зарубіжних учених (П. Адлера, М. Арія, В. Біблера, Д. Брауна, Б. Гершунського, І. Зимньої, Н. Ішханян, В. Сластьоніна та ін.).

В педагогічній науці також накопичено значний досвід вивчення окремих аспектів означеної проблеми. Так, зміст і умови формування громадянської компетентності особистості досліджувалися Ю. Азаровим, О. Беляєвим, І. Корольовим, А. Марковою, М. Михайліченком, О. Пометун, В. Сухомлинським та ін. Проблемі формування громадянської зрілості присвячені праці Т. Абрамян, П. Блонського, М. Боришевського, О. Газмана, А. Макаренка, В. Радула, В. Струманського, О. Сухомлинської, Р. Хмелюк, К. Чорної та ін. Вивченню різних аспектів громадянського виховання студентської молоді присвячені праці О. Алексєєва, Я. Боренько, О. Вишневецького, О. Гевко, В. Іванчук, А. Панчук, Ю. Руденка та ін.

Порушеного питання торкається і низка дисертаційних досліджень, які присвячено: забезпеченню розвитку громадянської активності учнівської молоді (З. Резніченко), особливостям активності як основі життєдіяльності школяра

(С.Прищепа), політичній активності студентства у контексті трансформації суспільних відносин в Україні (О.Баснін), формуванню громадянської активності молоді (Л.Колганова, Л.Пешкова), психологічним особливостям громадянської активності старшокласників (А.Москальова, Т.Саврасова-В'юн), психологічним чинникам готовності особистості до громадянської активності (А.Гусєва) тощо.

Організаційні аспекти самоврядування студентів, проблеми їхньої соціалізації та самореалізації, становлення як суб'єктів життєтворчості окреслено в дослідженнях І. Беха, Т. Бондар, О. Бялик, О. Дубасенюк, І. Зязюна, А. Капської, М. Красовицького, О. Кулінченка, В. Моргуна, В. Радула, І. Сопівник, Н. Тарасевич, В. Троцько та ін.; історію розвитку студентського самоврядування досліджували В. Мокляк, О. Невмержицька, К. Потопа та ін.; досвід самоврядування в зарубіжних країнах вивчали Т. Бондар, І. Василенко та ін.

Водночас аналіз теорії та практики формування громадянської активності студентів університету свідчить про низку *суперечностей* об'єктивного й суб'єктивного характеру, які ускладнюють цей процес. Зокрема, між:

- ✓ потребою сучасного суспільства в громадянах з високим рівнем соціальної активності та відсутністю ефективних педагогічних умов забезпечення реалізації цього процесу у закладі вищої освіти;

- ✓ необхідністю формування громадянської активності студентської молоді в умовах діяльності органів самоврядування закладу вищої освіти і відсутністю відповідних педагогічних умов забезпечення ефективності цього процесу;

- ✓ можливостями студентського самоврядування у формуванні громадянської активності студентів університету та неготовністю закладів вищої освіти до використання засобів студентського самоврядування.

Загалом зростаюча актуальність проблеми, її теоретична та практична значущість і водночас недостатня розробленість зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: **«Формування громадянської активності студентів університету засобами студентського самоврядування»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри теорії та історії педагогіки і є складовою наукового напрямку Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова «Зміст, форми, методи і засоби фахової підготовки вчителів».

Тему дисертації затверджено Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол №12 від 26.04.2013 р.).

Об'єкт дослідження – формування громадянської активності у студентів університету.

Предмет дослідження – педагогічні умови виховання громадянської активності студентів університету засобами самоврядування.

Мета дослідження – виявити та теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування громадянської активності студентів університету засобами самоврядування та експериментально перевірити їх ефективність.

Відповідно до мети дослідження сформульовано **завдання дослідження**:

1. На основі аналізу досліджуваної проблеми в психолого-педагогічній теорії й практиці уточнити зміст базових понять формування громадянської активності

студентів університету.

2. Визначити зміст і структуру громадянської активності, обґрунтувати критерії, показники та виявити рівні її сформованості у студентів університету.

3. Розкрити особливості, принципи і напрями функціонування системи студентського самоврядування закладу вищої освіти та виявити його засоби у формуванні громадянської активності студентів університету.

4. Розробити та впровадити структурно-функціональну модель формування громадянської активності студентів університету засобами студентського самоврядування.

5. Експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування громадянської активності студентів університету засобами самоврядування.

Комплексний підхід до вивчення проблеми зумовив застосування таких **методів дослідження**: *теоретичних* – аналізу філософської, педагогічної, психологічної та соціологічної літератури для виявлення специфіки діяльності органів студентського самоврядування та можливостей його виховного впливу на рівень громадянської активності студентів університету; синтезу, порівняння, узагальнення різних наукових підходів для уточнення базових понять дослідження та визначення педагогічних умов; *моделювання* з метою розробки моделі для забезпечення ефективного впливу самоврядування на рівень громадянської активності студентів університету; *емпіричних* – анкетування, тестування, бесід, педагогічного спостереження, оцінки і самооцінки, експертної оцінки для визначення рівнів сформованості громадянської активності студентів університету; *педагогічного експерименту* (констатувального, формувального, контрольного) для перевірки ефективності визначених педагогічних умов та виховного впливу самоврядування на рівень громадянської активності студентів університету; *методів математичної статистики* для обробки та узагальнення експериментальних даних, а також виявлення значущості отриманих результатів.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в тому, що:

- *вперше визначено та теоретично обґрунтовано: поняття* «громадянська активність студентів університету» та «формування громадянської активності студентів університету»; *розроблено педагогічні умови формування громадянської активності студентів університету засобами самоврядування* (змістово-методичне забезпечення роботи студентських тьюторів, опора на внутрішні потреби студента, використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, цілеспрямована організація і проведення soft skills-тренінгів) та *описано структурно-функціональну модель їх ефективного втілення*; *окреслено критерії* (спонукальний, гносеологічний, поведінковий та творчо-розвивальний), показники та рівні (недостатній, початковий, достатній, високий) сформованості громадянської активності студентів університету;

- *уточнено сутність понять* «активність», «громадянськість», «студентське самоврядування», «засоби студентського самоврядування»; *розкрито особливості, напрями діяльності та принципи виховного впливу студентського самоврядування на рівень громадянської активності студентів університету*;

- *подальшого розвитку* набули питання форм та методів використання засобів

студентського самоврядування у формуванні громадянської активності студентів університету.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що: перевірено на практиці ефективність розроблених педагогічних умов; розроблено та апробовано – змістовно-методичне забезпечення реалізації моделі формування громадянської активності студентів університету на кожному з експериментальних етапів (адаптаційному, фундаментальному та результативному); методичні рекомендації щодо поетапного формування громадянської активності студентів засобами самоврядування; тренінгову програм «Удосконалення громадянської активності студентів університету» (як складову моделі).

Основні положення і висновки дисертації можуть бути використані в практичній діяльності органів студентського самоврядування університету, тьюторів академічних груп, заступників деканів з виховної роботи на факультетах, соціальних педагогів, які працюють зі студентською молоддю, під час викладання навчальних дисциплін у ЗВО «Теорія виховання», «Методика виховної роботи у ЗВО», «Педагогіка вищої школи», «Педагогічний менеджмент», у розробці програмно-методичних матеріалів, семінарів, круглих столів у практиці студентського самоврядування; у процесі підготовки фахівців до формування громадянської активності учнів у системі післядипломної педагогічної освіти.

Особистий внесок здобувача. У статті, опублікованій спільно з О. Шикиринською, авторським є розробка анкети, проведення анкетування студентів, збір та аналітичне опрацювання вихідних даних стосовно початкового рівня громадянської активності студентів університету.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (довідка №07-10/1982 від 26.12.2018 р.), Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського (довідка №09/12-26-1 від 14.01.2019 р.), Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини (довідка №1/25-301 від 27.12.2018 р.), Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (довідка № 01-12/23.2/1582 від 30.11.18 р.), ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (довідка №68-19-17/1 від 09.01.19 р.).

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення, висновки, рекомендації та результати дослідження були представлені на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: вчимося толерантності» (Миколаїв, 25-26.09.2014), «Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти» (Вінниця, 19-20.04.2018), «Science progress in European countries: new concepts and modern solutions» (Germany, Stuttgart, 28.12.2018), «Актуальні проблеми сучасної науки» (Вінниця, 06.04.2020); *всеукраїнських* – «Формування і розвиток духовної особистості в умовах університетської освіти: історія, теорія та практика» (Миколаїв, 30.11.2010), «Студентське самоврядування – шлях до демократії» (Миколаїв, 12-13.10.2011), «Формування професійно успішної особистості як ключова домінанта розвитку сучасної університетської освіти» (Миколаїв, 23-24.11.2012), «Модернізація змісту освіти і науки в Україні: неформальна освіта для дорослих» (Хмельницький, 17-

18.12.2015), «Слов'янська філологія: історія, сьогодення, перспективи» (Умань, 29-30.11.2018), щорічних звітних науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова «Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету» (2015-2019 рр.).

Результати дисертаційної роботи обговорювалися та отримали схвалення на засіданнях кафедри теорії та історії педагогіки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (2015–2019 рр.).

Публікації. Основний зміст і результати дисертаційного дослідження відображено у 18 публікаціях (1 – у співавторстві). Серед них: 1 методичні рекомендації, 7 статей (1 у співавторстві) у наукових фахових виданнях України, 3 статті у зарубіжних виданнях, 7 тез доповідей у збірниках матеріалів конференцій.

Загальний обсяг особистого доробку становить 5,6 друкованих аркушів.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (315 найменувань, 12 – іноземними мовами), додатків. Загальний обсяг дисертації становить 314 сторінок, з них 202 сторінок основного тексту. Робота містить 29 таблиць і 18 рисунків на 9 сторінках, 13 додатків на 57 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету і завдання, висвітлено наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, наведено відомості про особистий внесок та апробацію матеріалів дисертації, впровадження її результатів у практику, публікації, структуру та обсяг роботи.

У першому розділі – «**Теоретичні засади формування громадянської активності студентів університету засобами студентського самоврядування**» – уточнено трактування понять: «активність», «громадянськість», «студентське самоврядування», «засоби студентського самоврядування»; визначено сутність понять «громадянська активність студентів університету» та «процес формування громадянської активності студентів університету засобами студентського самоврядування»; охарактеризовано структуру та виявлено особливості формування громадянської активності студентів університету засобами самоврядування; окреслено критерії, показники та виявлено рівні сформованості громадянської активності студентів університету.

У розділі проаналізовано позиції вчених щодо розуміння активності особистості, як: здатності до самостійного вибору у майбутньому (О.Коберник), здатності до діяльності перетворити навколишнє середовище й саму себе на основі матеріальної і духовної культури (С.Гончаренко); притаманного особистості способу організації життя, регуляції та саморегуляції на основі інтеграції потреб, здібностей, ставлень особистості до життя, з одного боку, і вимог до особистості суспільства, з іншого (К.Абульханова-Славська); особливої форми діяльності (Д.Ельконін); важливої якості особистості, здатності змінювати навколишню дійсність, залежно від власних потреб, поглядів, цілей (А.Петровський).

Встановлено існування двох напрямів у виявленні співвідношення між поняттями «активність» та «діяльність»: представники одного (П.Кряжев, О.Киричук) ототожнюють поняття «активність» та «діяльність»; інші ж (В.Коган, І.Подласий, І.Харламов та ін.) активність визначають як якісну характеристику діяльності. У дослідженні прийнято за основу думку представників другого напрямку. *Активність* особистості визначено (за К. Роджерсом) як власну динаміку особистості, джерело її перетворень, підтримки її життєво значущих зв'язків з навколишнім світом.

Громадянськість у дисертації (за М.Михайліченком) визначено як інтегровану якість, закріплену в структурі загальної та професійної культури, яка характеризує людину як свідомого й активного громадянина, охоплює соціально-політичну, морально-психологічну, професійну готовність працювати задля суспільної користі; рішучість, знання й уміння відстоювати громадянські цінності та інтереси; володіння культурою практичної реалізації індивідуально-особистісних і соціально значущих цілей відповідно до прийнятих у суспільстві принципів і норм.

Під громадянською активністю вчені розуміють: одну із форм соціальної активності, основною метою якої є реалізація соціально значущих інтересів (О. Баснін, М. Давидюк, А. Карась); одну із головних умов формування і функціонування громадянського суспільства; специфічну якість особистості кожного громадянина, що охоплює показники громадянськості, громадянської позиції та є головним стрижнем, який визначає цінність і цілісність особистості (М. Остапенко); важливу складову соціальної активності; діяльність людей, що пов'язана зі здійсненням суспільних функцій у тих сферах життя суспільства, які не можуть регулюватися або реально не регулюються державою (Д. Акімов) тощо.

Громадянську активність студентів університету у дисертації визначено як структурно-змістовну якість особистості, що охоплює знання прав та обов'язків студентської молоді; усвідомлення відповідальності за якість майбутньої професійної діяльності; прагнення мобілізувати свої морально-вольові зусилля на досягнення суспільно-значущої мети; здатність до рішучих дій, спрямованих на покращення студентської громади та суспільства; уміння адекватно реагувати на критику студентської громади, аналізувати результати власної громадянської діяльності та прогнозувати наслідки цієї діяльності.

Формування громадянської активності студентів університету представлено як процес впливу активу студентської громади на здатність студента до рішучих дій, спрямованих на покращення умов студентського життя та позитивних змін у суспільстві.

Обґрунтовано та охарактеризовано *компоненти*, що належать до *структури* громадянської активності студентів університету: мотиваційно-ціннісний (наявність інтересу до громадської роботи та майбутньої професійної діяльності, бажання брати участь у житті студентської спільноти та суспільства), когнітивно-інформаційний (наявність цілісного уявлення про завдання і зміст громадянської діяльності, основи соціально-психологічних, економічних, політичних, правових знань, знання культурних, історичних досягнень народу України та світової цивілізації), операційно-діяльнісний (уміння здійснювати соціально-перетворюючу діяльність; створювати власні соціальні проекти, проводити благодійні акції, вміння

брати на себе відповідальність, робити усвідомлений вибір) та результативно-рефлексійний (уміння критично оцінювати власні вчинки, уміння аналізувати та прогнозувати результативність власних дій в процесі спільних проєктів).

Констатовано, що значення студентського самоврядування у процесі формування громадянської активності студентів університету зумовлене тим, що, використовуючи гарантоване державою право самостійно вирішувати проблеми, пов'язані з удосконаленням організації освітнього процесу, підвищенням його якості, ефективно організовуючи діяльність усіх рівнів студентського життя, вони набувають навичок захищати та відстоювати власні права, а також права й інтереси інших студентів, добросовісно виконувати свої обов'язки як члена студентської громади.

Розкрито принципи і напрями функціонування системи студентського самоврядування закладу вищої освіти та виявлено його засоби у формуванні громадянської активності студентів університету.

Студентське самоврядування у дисертації представлено (за Ю. Кращенко) як цілісний структурний механізм, що дозволяє студентам шляхом самоорганізованої діяльності брати участь у керівництві справами колективу, у взаємодії з органами управління університету, захищати власні права та інтереси, та виховує громадянську активність і сприяє гармонійному розвитку особистості майбутнього фахівця.

Аналіз наукових підходів (І. Василенко, М. Давидюк, Ю. Кращенко, О. Кулінченко, М. Михайліченко, Л. Шеїної, Н. Чернухи) дозволив сформулювати принципи побудови і розвитку студентського самоврядування: змінюваність функцій керівництва і підпорядкування, побудова самоврядування «знизу» до «верху», партнерство у спілкуванні не лише між членами студентського самоврядування, а й у спілкуванні між студентами та викладацьким складом університету, добровільність участі у самоврядуванні, надання студентам реальних прав та обов'язків.

Аналіз змісту та структури студентського самоврядування дозволив сформулювати *напрями* його діяльності: інформаційно-організаційний, науково-дослідний, навчально-виховний, спортивний, оздоровчо-просвітницький, творчий, житлово-побутовий, волонтерський тощо.

Засоби студентського самоврядування визначено як види суб'єкт-суб'єктної діяльності студентів, що спрямована на вирішення правових, організаційних, виховних, житлово-побутових, природоохоронних та інших питань, які виникають та вирішуються у системі студентського самоврядування. Окреслено такі *види* засобів: заходи, що організовуються та проводяться органами студентського самоврядування, суб'єкт-суб'єктна взаємодія між членами студентського самоврядування, комунікація з адміністрацією університету та керівництвом міста.

Обґрунтовано *критерії та визначено показники сформованості громадянської активності студентів університету*: *спонукальний* критерій (стійкі соціальні мотиви стосовно досягнення суспільно-значущих цілей, наявність у студента мотиву досягнення, ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності); *гносеологічний* критерій (знання про громадські молодіжні організації та їхню діяльність, усвідомленість знань про громадянську відповідальність); *поведінковий* (здатність до лідерства; прояв відповідальності за власні рішення, дії та дії

команди); *творчо-розвивальний* критерій (здатність до самопізнання, самоаналізу, самооцінки, самокритики результатів власної суспільно-корисної діяльності).

Рівень сформованості громадянської активності студентів університету визначено як регулярність та постійність прояву показників громадянської активності студентів університету. Подано змістову характеристику таких рівнів сформованості громадянської активності студентів університету: недостатній, початковий, достатній, високий.

Упродовж 2015-2016 н.р проведено констатувальний експеримент, під час якого було застосовано такі стандартизовані методики: «Мотивація успіху і страх невдачі» (А. Реан), «Методика виявлення мотивації досягнень» (Ю. Орлов); «Вивчення мотивації навчання у виші» (Т. Ільїна), «Виявлення й оцінка комунікативних і організаторських схильностей» (КОС-2) (В. Синявський, Б. Федоришин), «Самооцінка особистості», «Дерево» та тест «Визначення рівня сформованості громадянських якостей особистості» (О. Тимчишин); авторські анкети «Дослідження знань студентів про громадянськість» та «Громадянська свідомість».

До дослідження було залучено 375 студентів. З них 188 осіб до експериментальної групи (ЕГ) та 187 осіб до контрольної групи (КГ). Узагальнено дані щодо виявлення початкового (для нашого дослідження) рівня громадянської активності студентів університету: недостатній рівень громадянської активності було виявлено у 23,4% студентів (44 особи) КГ та 22,5% студентів (42 особи) ЕГ; початковий рівень громадянської активності було виявлено у 53,7 % студентів (101 особа) КГ та 53,5% (100 осіб) ЕГ; достатній рівень засвідчили лише 17 % студентів (32 особи) КГ та 18,2 % студентів (34 особи) ЕГ. Найнижчі показники виявлено стосовно високого рівня громадянської активності студентів університету: лише 5,9% (11 осіб) КГ та 5,8% респондентів (11 осіб) ЕГ.

Щодо виявлення сформованості показників спонукального, гносеологічного, поведінкового та творчо-розвивального критеріїв сформованості громадянської активності студентів, що брали участь в експерименті, то можемо підсумувати: найбільш сформованими виявилися такі показники – показник ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності, показник знань студентів університету про громадянську відповідальність у суспільстві та показник здатності до лідерства, а менш сформованими – усвідомленість студентами знань про громадянську відповідальність, показник рівня досягнення мети та всі показники творчо-розвивального критерію (наявність умінь до самопізнання, здатність до самоаналізу, самооцінки, самокритики результатів власної суспільно корисної діяльності та самооцінки рівня сформованості громадянських якостей).

Результати констатувального експерименту довели переважання початкового та недостатнього рівнів сформованості громадянської активності студентів університету. Зроблено припущення, що педагогічний процес університету в його традиційному варіанті не забезпечує належного рівня громадянської активності студентів університету.

У другому розділі – **«Технологічне забезпечення процесу формування громадянської активності студентів університету засобами студентського самоврядування»** – розроблено структурно-функціональну модель впровадження

педагогічних умов формування громадянської активності студентів університету засобами студентського самоврядування; обґрунтовано зміст педагогічних умов, окреслено етапи їх впровадження; проаналізовано результативність впровадження підібраних засобів на практиці.

Розроблена структурно-функціональна модель охоплює концептуально-цільовий, теоретико-методологічний, процесуально-змістовий та контрольно-результативний блоки та відображає сукупність форм та методів виховної роботи, спрямованих на реалізацію педагогічних умов формування громадянської активності студентів університету засобами студентського самоврядування (рис. 1).

Виявлено та обґрунтовано такі *педагогічні умови* формування громадянської активності студентів університету: змістово-методичне забезпечення роботи студентських тьюторів, опора на внутрішні потреби студента, використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, цілеспрямована організація і проведення soft skills-тренінгів.

Перша педагогічна умова передбачила необхідність забезпечення студентських тьюторів належним методичним інструментарієм (психологічні тести та методики діагностики особистісних якостей, спрямованості, активності студентів-першокурсників, їхніх мотивів навчання, інтересів, сформованості базової культури, попередження та конструктивне подолання міжособистісних конфліктів). Також були сформульовані принципи, виокремлено методи роботи студентських тьюторів, методичні рекомендації стосовно допомоги в адаптації першокурсників до нової форми організації навчання, системи оцінювання знань, зміни місця проживання тощо, що в сукупності і склало змістово-методичне забезпечення роботи студентських тьюторів.

Для реалізації даної педагогічної умови використовувалися такі форми роботи: консультації (групові та індивідуальні), дискусійний клуб, збори, тренінги, школа тьюторів. Зокрема, в школі тьюторства кожен із майбутніх студентів-тьюторів здійснював апробацію психологічних тестів, методик та вдосконалював комунікативні і організаторські здібності під час створених нами педагогічних ситуацій-завдань (як-от, переконання академічної групи студентів-першокурсників у необхідності брати участь у заході «Дебют першокурсника», виявлення в групі талановитих студентів і мотивації до участі у цьому заході тощо). Для підвищення ефективності школи тьюторства були розроблені завдання, права та обов'язки тьюторів.

Загалом протягом формувального експерименту студентські тьютори залучали першокурсників до роботи клубів, гуртків, творчих об'єднань, університетських музеїв, відвідування пам'ятних місць, мистецьких програм, форумів, участі у заходах з відзначення державних свят і пам'ятних дат, зустрічі з ветеранами праці і бойових дій, учасниками АТО та ООС, до волонтерської роботи, зустрічі з представниками державних і громадських організацій, центрів місцевого самоврядування тощо.

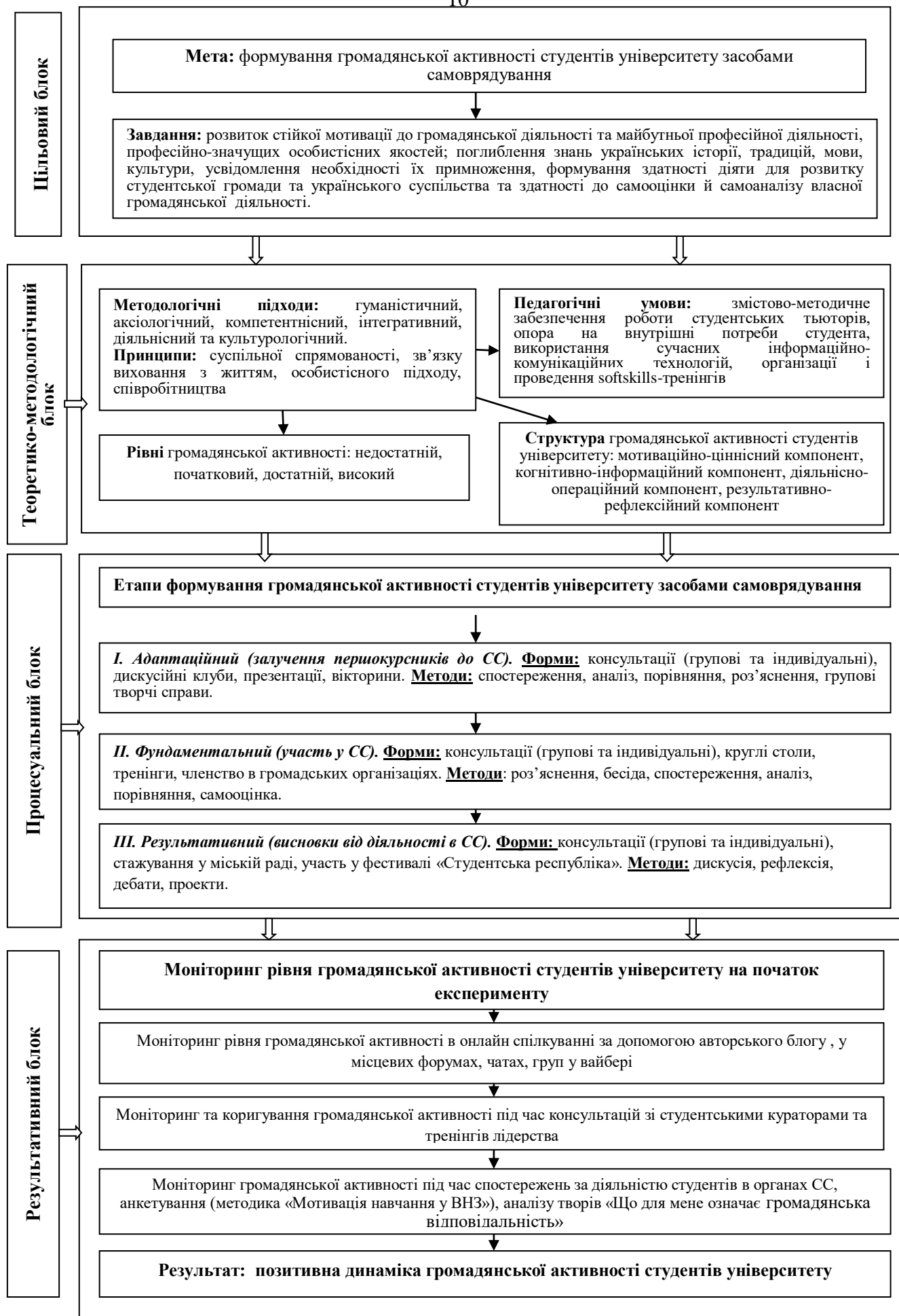

Рисунок 1. Структурно-функціональна модель формування громадянської активності студентів університету засобами самоврядування

Вибір *другої педагогічної умови* обґрунтовано загальними закономірностями процесу виховання, зокрема постійною трансформацією зовнішніх впливів у внутрішні процеси особистості, як-от, мотиви, установки, життєві орієнтації. Така трансформація активізує і спонукає до діяльності, яка і є тим механізмом, який дозволяє перетворити сукупність зовнішніх впливів у власне розвиваючі зміни. Цим забезпечується персоналізація педагогічного впливу, що вимагає адекватного включення в процес особистісного досвіду студентів (почуттів, переживань, емоцій, відповідних їм дій і вчинків) та добровільність участі в органах студентського самоврядування.

Опора на внутрішні потреби студента, як друга педагогічна умова формування громадянської активності студентів університету, реалізувалася під час індивідуальних бесід з метою з'ясування інтересів, життєвих цінностей, ставлення до одногрупників, навчання в університеті, громадської роботи з метою ефективного включення його в нові види діяльності і нове коло спілкування та обрання справи, яка буде цікавою саме для цього студента. В ході реалізації низки форм виховної роботи («круглі столи», тренінги, членство в громадських організаціях, наукові об'єднання, тимчасові об'єднання – екологічні, трудові, благодійницькі) опора на внутрішні потреби студентів сприяла позитивній динаміці таких показників: наявність стійких соціальних мотивів стосовно досягнення суспільно-значущих цілей; наявність мотиву досягнення; ціннісне ставлення до майбутньої професійної діяльності.

Третя педагогічна умова враховувала невід'ємність віртуального спілкування у взаєминах сучасних студентів університету. У руслі реалізації цієї умови особливу увагу відведено таким сучасним інформаційно-комунікаційним технологіям, як: а) створення авторського блогу (для відображення інформації про: національну самобутність українського народу (історію, традиції, мову, культуру та ін.), заплановані на майбутнє та вже проведені заходи, організовані студентським самоврядуванням, відео- та фото-звіти про проведені заходи); б) використання Google додатків (Google meet – для проведення конференцій, засідань, консультацій он-лайн; Google диск, Google форм – для он-лайн анкетування з метою: прогнозування актуальності заходу, що планується, визначення ефективності проведених заходів, виявлення психологічної атмосфери у колективі, виявлення соціально-психологічних особливостей студентів, інформованості студентів; Google фото; Google календар; Google відео).

Однією з функцій блогу, створеного автором, є залучення студентів до виховного співтовариства. Думкам, висвітленим студентами у коментарях, передувало критичне осмислення різноманітних суспільних явищ та подій, участь у виховних заходах, що проводилися студентським самоврядуванням. Блог охопив такі розділи: «Витоки громадянськості», «Тести для самооцінки», «Відеотека проєктів», «Школа лідерства». Спостереження та бесіди зі студентами дозволяють стверджувати, що за допомогою блогу вдалося стимулювати до спілкування сором'язливих і не надто активних студентів, які найчастіше стають ізольованими. Також блог сприяв активному залученню до студентської спільноти студентів з особливими освітніми потребами.

Вибір *четвертої педагогічної умови* – цілеспрямованої організації і проведення soft skills-тренінгів – обґрунтовано необхідністю формування «м'яких» або «гнучких» соціальних навичок (відповідальності, почуття гумору, співпереживання, самоконтролю, комунікабельності, толерантності, здатності до командної роботи, позитивного ставлення до оточуючих) студентів університету, що є необхідними як для успішної реалізації поставлених цілей в межах студентського самоврядування, так і для ефективної взаємодії особистості з високим рівнем громадянської активності з іншими громадянами. Формування зазначених навичок здійснено у тренінговій формі. Використання зазначеної педагогічної умови дозволило налагодити конструктивну комунікацію між членами студентського самоврядування та подолати проблему відсутності у студентів університету відчуття кореляції (співвіднесення) загальної мети чи завдань студентського самоврядування (наприклад, зміни до кращого стану молоді в місті) з індивідуальними цілями чи завданнями кожного з них.

Пріоритетним під час створення цієї педагогічної умови було формування: командної взаємодії, дружніх стосунків, системи зовнішніх (міжгрупових) комунікацій; актуалізації спільної мети; кореляції особистих цілей з командними; визначення своєї ролі в команді, підвищення особистої мотивації, довіри, почуття безпеки в групі. Були використані такі вправи: «Крижинка», «Падіння на довіру», «Колода», «В'язниця», «Лабіринт», «Вертикальна павутинка» тощо. У такий спосіб організація і проведення soft-skills-тренінгів, як четверта педагогічна умова формування громадянської активності студентів університету, мала на меті підвищення сформованості таких показників: здатність до лідерства; наявність відповідальності за власні рішення та дії та дії команди; наявність умінь до самопізнання; здатність до самоаналізу, самооцінки, самокритики результатів власної суспільно корисної діяльності.

Формувальний експеримент проведено впродовж 2016-2017 та 2017-2018 н.р. на базі Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова; Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (ДДПУ) та Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини.

Встановлено, що домінуючий вплив певних педагогічних умов зумовлений поетапною залучення студентів університету до діяльності органів самоврядування:

- на першому, *адаптаційному етапі* ми знайомили студентів-першокурсників з можливостями участі в самоврядуванні. Формами виховної роботи, що використовувалися на цьому етапі, були: консультації (групові та індивідуальні), дискусійні клуби, презентації, вікторини. Методами – роз'яснення, бесіда, спостереження, аналіз, порівняння, групові творчі справи. Важливими педагогічними умовами на цьому етапі були опора на внутрішні потреби студента, студентське тьюторство, організація та проведення soft skills-тренінгів;

- на другому, *фундаментальному етапі* забезпечувалася активна участь студентів у самоврядуванні, що здійснювалося за допомогою методів, які використовувалися на першому етапі, але з урахуванням змін, що відбулися у

свідомості та діяльності студента. Також використовувалися круглі столи, тренінги, членство в громадських організаціях. Методами виховного впливу стали: роз'яснення, бесіда, спостереження, аналіз, порівняння, самооцінка. Поряд з педагогічними умовами, що створювалися на першому етапі, особливу роль тут відіграло використання інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема засобів авторського блогу;

- на третьому, *результативному етапі* ми заохочували студентів до самоаналізу та самооцінки власної діяльності в органах самоврядування з метою власного вдосконалення та розвитку. До форм, що використовувалися на попередньому етапі, було додано стажування у міській раді та участь у фестивалі «Студентська республіка». Методами виховної роботи були: дискусія, рефлексія, дебати, проекти. Провідними на цьому етапі є *soft skills*-тренінги. Виокремлені педагогічні умови використовуються в комплексі.

Контрольний експеримент проведено у вересні-жовтні 2018 року. Було використано діагностичний інструментарій ідентичний до початку дослідження.

Узагальнені дані щодо сформованості громадянської активності студентів університету на початку і після завершення формувального експерименту подано в таблиці 1 та на рисунку 2.

Таблиця 1

Узагальнені дані щодо громадянської активності студентів університету на початку і після завершення формувального експерименту(в абсолютних числах і в %)

Рівень	Показники							
	ЕГ		ЕГ		КГ		КГ	
	На початку експ.		Після експ.		На початку експ.		Після експ.	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
недостатній	42	22,5	21	11,2	44	23,4	40	21,3
початковий	100	53,5	82	43,6	101	53,7	100	52,2
достатній	34	18,2	54	28,7	32	17	36	18,1
високий	11	5,8	31	16,5	11	5,9	12	6,4

Порівняння результатів констатувального та контрольного експериментів дозволило виявити значущі позитивні зміни у сформованості показників громадянської активності студентів експериментальних груп. Найбільш суттєві позитивні зміни в ЕГ можна простежити за показниками когнітивного критерію (динаміка становить 13,4%) – зростає обізнаність студентів університету стосовно громадянської відповідальності та зріс показник усвідомлення знань про громадянську відповідальність. Динаміка всіх показників спонукального критерію, з допомогою якого визначався рівень мотиваційно-ціннісного компоненту громадянської активності студентів університету, також є позитивною. Проте найменші позитивні зміни (8,2% порівняно з 11,9 % та 12,5% показників наявності стійких соціальних мотивів стосовно досягнення суспільно-значущих цілей та наявності мотиву досягнення відповідно) спостерігалися щодо показника ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності. Поясненням може бути той факт,

що підвищення мотивації до майбутньої професійної діяльності не було першочерговим завданням нашого дослідження. Позитивною динамікою характеризуються показники поведінкового критерію (здатності до лідерства – 15,1%, рівня розвитку відповідальності за власні рішення, дії та дії команди – 14,7%). Серед показників творчо-розвивального критерію показник наявності умінь до самопізнання, здатності до самоаналізу, самооцінки, самокритики результатів власної суспільно корисної діяльності виявився менш сформованим (7,4% порівняно з 13,8% показника самооцінки рівня сформованості громадянських якостей).

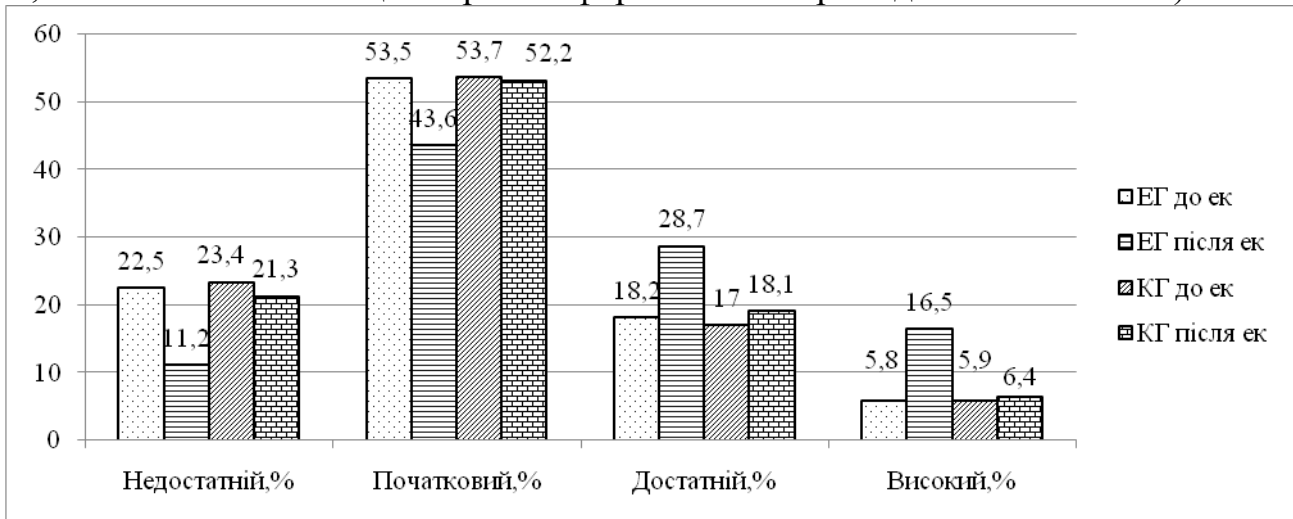

Рисунок 2. Узагальнені рівні громадянської активності студентів університету по закінченню експерименту (%)

Аналіз та оцінка результатів експериментальної роботи засвідчує наявність позитивних змін у показниках досліджуваних критеріїв сформованості громадянської активності студентів університету. З'ясовано, що учасники експериментальної групи відчутно покращили рівень громадянської активності. Частина студентів із недостатнім рівнем громадянської активності в експериментальних групах зменшилася на 11,2%, а в контрольних – на 2,1% (в експериментальних – на 9,1% більше, ніж у контрольних); з початковим – на 9,9% в експериментальних та на 1,5% – у контрольних (в експериментальних – на 8,4% більше, ніж у контрольних). У контрольній групі відбулися певні зміни, однак динаміка показників нижча порівняно з експериментальною групою.

Результати свідчать, що кількість студентів із високим рівнем громадянської активності в експериментальних групах після участі в самоврядуванні за нашими рекомендаціями зросла на 10,6%, у контрольних групах така динаміка становить лише 0,5% (тобто в експериментальних на 10,1% більше). На 10,5% збільшилася кількість студентів експериментальних груп із достатнім рівнем громадянської активності, на відміну від динаміки розвитку зазначеної якості у студентів контрольних груп (у цих групах вона становить 3,1%), тобто в експериментальних групах на 7,4% більше, ніж у контрольних.

Доведено, що впровадження моделі формування громадянської активності студентів університету сприяє розвитку всіх компонентів громадянської активності, а саме: мотиваційно-ціннісного, інформаційно-когнітивного, операційно-

діяльнісного та результативно-рефлексійного. Вона дозволяє розвивати громадянську активність студентів в єдності зі здійсненням загальноосвітніх завдань в університеті. Констатовано, що студентське самоврядування є дієвим засобом соціальної адаптації та соціалізації студента, виявлення початкового рівня та подальшого розвитку не лише громадянської активності, а й інших важливих особистісних та професійних якостей; сприяє зміцненню таких необхідних майбутньому фахівцю якостей, як: цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, самостійність, ініціативність, уміння володіти собою.

Достовірність відмінностей результатів сформованості громадянської активності в контрольній та експериментальній групах перевірено за допомогою χ^2 -критерію. При довірчій імовірності $p = 0,95$ зіставлення рівнів сформованості громадянської активності студентів експериментальних та контрольних груп показало значну перевагу емпіричних даних над критичними ($\chi^2_{emp.} > \chi^2_{krit.}$) за всіма показниками.

Обґрунтовано достовірність порівнювальних вибірок та їх відмінність з вірогідністю 95 % (результати експериментальних і контрольних груп мають значні розбіжності, що свідчить про ефективність розробленої моделі, визначених педагогічних умов). Початкові (за даними констатувального експерименту) стани експериментальних і контрольних груп аналогічні, а кінцеві (після закінчення формувального експерименту) – відмінні.

Розроблено та впроваджено у соціально-педагогічну практику методичні рекомендації з питань специфіки формування громадянської активності студентів університету засобами студентського самоврядування.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та практичне вирішення актуальної проблеми формування громадянської активності студентів університету засобами студентського самоврядування, що знайшло відображення у виявленні, обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов формування громадянської активності студентів університету.

Результати наукового пошуку підтвердили правомірність основних ідей та положень щодо процесу формування громадянської активності студентів університету засобами студентського самоврядування, підтвердили досягнення мети, виконання поставлених завдань та послугували підставою для аргументованих висновків.

1. На основі аналізу досліджуваної проблеми в психолого-педагогічній теорії й практиці уточнено зміст базових понять дослідження. Активність особистості визначено (за К. Роджерсом) як власну динаміку особистості, джерело її перетворень, підтримки її життєво значущих зв'язків з навколишнім світом. Громадянськість у дисертації (за М. Михайліченком) розуміємо як інтегровану якість, закріплену в структурі загальної та професійної культури, яка характеризує людину як свідомого й активного громадянина, охоплює соціально-політичну, морально-психологічну, професійну готовність працювати задля суспільної користі; рішучість, знання й уміння відстоювати громадянські цінності та інтереси;

володіння культурою практичної реалізації індивідуально-особистісних і соціально значущих цілей, відповідно до прийнятих у суспільстві принципів і норм.

Громадянську активність студентів університету розглянуто як структурно-змістовну якість особистості, що охоплює знання прав та обов'язків студентської молоді; усвідомлення відповідальності за якість майбутньої професійної діяльності; прагнення мобілізувати свої морально-вольові зусилля на досягнення суспільно-значущої мети; здатність до рішучих дій, спрямованих на покращення студентської громади та суспільства; уміння адекватно реагувати на критику студентської громади, аналізувати результати власної громадянської діяльності та прогнозувати наслідки цієї діяльності. Формування громадянської активності студентів університету представлено як процес впливу активу студентської громади на здатність студента до рішучих дій, спрямованих на покращення умов студентського життя та позитивних змін у суспільстві.

2. Визначено та охарактеризовано компоненти, що входять у структуру громадянської активності студентів університету (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-інформаційний, операційно-діяльнісний та результативно-рефлексійний). Виокремлено критерії та визначено показники сформованості громадянської активності студентів університету: спонукальний критерій (стійкі соціальні мотиви стосовно досягнення суспільно-значущих цілей, наявність у студента мотиву досягнення, ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності); гносеологічний критерій (знання про громадські молодіжні організації та їхню діяльність, усвідомленість знань про громадянську відповідальність); поведінковий (здатність до лідерства; прояв відповідальності за власні рішення, дії та дії команди); творчо-розвивальний критерій (наявність умінь до самопізнання, здатність до самоаналізу, самооцінки, самокритики результатів власної суспільно корисної діяльності).

Подано змістову характеристику таких рівнів сформованості громадянської активності студентів університету: недостатній, початковий, достатній, високий. Узагальнено дані щодо виявлення початкового (для нашого дослідження) рівня громадянської активності студентів університету: недостатній рівень громадянської активності було виявлено у 23,4% студентів (44 особи) КГ та 22,5% студентів (42 особи) ЕГ; початковий рівень громадянської активності було виявлено у 53,7% студентів (101 особа) КГ та 53,5% (100 осіб) ЕГ; достатній рівень засвідчили лише 17% студентів (32 особи) КГ та 18,2% студентів (34 особи) ЕГ. Найнижчі показники виявлено стосовно високого рівня громадянської активності студентів університету: лише 5,9% (11 осіб) КГ та 5,8% респондентів (11 осіб) ЕГ.

3. Розкрито особливості виховного впливу студентського самоврядування на рівень громадянської активності студентів університету. Студентське самоврядування у дисертації представлено як цілісний структурний механізм, що дозволяє студентам шляхом самоорганізованої діяльності брати участь у керівництві справами колективу, у взаємодії з органами управління університету захищати власні права та інтереси та виховує громадянську активність і сприяє гармонійному розвитку особистості майбутнього фахівця. Особливістю виховного впливу студентського самоврядування на рівень громадянської активності студентів університету є опосередкованість такого впливу, тобто надання студенту певних

форм та умов діяльності для самостійного формування та розвитку досліджуваного утворення.

Розкрито принципи побудови і розвитку студентського самоврядування: змінюваність функцій керівництва і підпорядкування, побудова самоврядування «знизу» до «верху», партнерство у спілкуванні між студентами та викладацьким складом університету, добровільність участі у самоврядуванні, надання студентам реальних прав та обов'язків.

Сформульовано напрями діяльності студентського самоврядування: інформаційно-організаційний, науково-дослідний, навчально-виховний, спортивний, оздоровчо-просвітницький, творчий, житлово-побутовий, волонтерський тощо.

Засоби студентського самоврядування визначено як види суб'єкт-суб'єктної діяльності студентів, що спрямована на вирішення правових, організаційних, виховних, житлово-побутових, природоохоронних та інших питань, які виникають та вирішуються у системі студентського самоврядування. Визначено такі види засобів: заходи, що організуються та проводяться органами студентського самоврядування, суб'єкт-суб'єктна взаємодія між членами студентського самоврядування, комунікація з адміністрацією університету та керівництвом міста.

4. Розроблено та впроваджено структурно-функціональну модель формування громадянської активності студентів університету засобами студентського самоврядування, що охоплює концептуально-цільовий, теоретико-методологічний, процесуально-змістовий та контрольо-результативний блоки та відображає сукупність форм та методів виховної роботи, спрямованих на реалізацію педагогічних умов формування громадянської активності студентів університету засобами студентського самоврядування. Концептуально-цільовий блок охоплює мету і завдання формування громадянської активності студентів університету засобами самоврядування; теоретико-методологічний – методологічні підходи і принципи, педагогічні умови, структуру та рівні громадянської активності студентів університету; процесуально-змістовий передбачає поетапність залучення студентів університету до діяльності органів самоврядування (адаптаційний, фундаментальний та результативний етапи); контрольо-результативний блок моделі передбачає моніторинг рівнів громадянської активності студентів університету на кожному з етапів залучення їх до участі у студентському самоврядуванні.

5. Експериментально перевірено ефективність таких педагогічних умов формування громадянської активності студентів університету засобами самоврядування: змістово-методичне забезпечення роботи студентських тьюторів, опора на внутрішні потреби студента, використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, організація і проведення soft skills-тренінгів. Запропоновано додаткові форми виховної роботи щодо формування громадянської активності студентів університету засобами самоврядування: консультації (групові та індивідуальні), дискусійні клуби, круглі столи, тренінги, членство в громадських організаціях, стажування у міській раді, участь у фестивалі «Студентська республіка». Розроблено тренінгову програму «Удосконалення громадянської активності студентів університету», в основу якої покладена концепція зв'язку виховних впливів на студентів з їхніми поглядами та переконаннями.

За результатами експериментальної роботи підтверджена ефективність та доцільність виявлених педагогічних умов формування громадянської активності студентів університету засобами студентського самоврядування. Результати свідчать, що кількість студентів із високим рівнем громадянської активності в експериментальних групах після участі в самоврядуванні за нашими рекомендаціями зросла на 10,7%, у контрольних групах така динаміка становить лише 1,4% (тобто в експериментальних на 9,3% більше).

Проблема формування громадянської активності студентів університету засобами самоврядування не вичерпується проведенням дисертаційним дослідженням. *Перспективними* напрямками дослідження порушеної проблеми можуть стати такі: розроблення механізму взаємодії органів студентського самоврядування з іншими організаціями, установами, освітніми закладами у процесі формування громадянської активності студентської молоді; дослідження проблеми формування відповідальності студентів університету в умовах студентського самоврядування; вивчення особливостей впливу академічної мобільності на рівень громадянської активності студентів. Актуальним залишається питання шляхів впровадження новітніх освітньо-виховних технологій формування громадянської активності студентської молоді.

Основні результати дослідження відображено в таких публікаціях автора:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Войчун О.В. Виховання громадянської активності студентів університету засобами студентського самоврядування. Миколаїв: МНУ, 2019. 54 с.
2. Тимошенко О.В. Студентське самоврядування як шлях становлення особистості. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського: збірник наукових праць* / за ред. В.Д. Будак, О.М. Пехота. 2011. Вип. 1.35. С. 178–183. (Серія «Педагогічні науки»).
3. Войчун О.В. Громадянська активність студентського самоврядування як складова професійно успішної особистості. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського: збірник наукових праць*. 2012. Вип. 1.39. С. 63–66. (Серія «Педагогічні науки»).
4. Войчун О.В. Студентське самоврядування університету як інвестиція у розвиток якостей успішної особистості. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського: збірник наукових праць*. 2013. Вип. 1.42 (95). С. 62–64. (Серія «Педагогічні науки»).
5. Войчун О.В. Вікові особливості студентів – майбутніх учителів та їх врахування під час організації студентського самоврядування. *Наукові записки: [збірник наукових статей]* / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова: укл. Л.Л. Макаренко. К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова. 2013. Вип. СХІV (114). С. 40–46. (Серія педагогічні та історичні науки).
6. Шикиринська О.В., Войчун О.В. Діагностика стану сформованості громадянської активності студентів. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини* / [гол. ред.:

М.Т. Мартинюк]. Умань: ФОП Жовтий О.О. 2015. В. 1. С. 425–431. (*індексоване в Index Copernicus*)

7. Войчун О.В. Студентське тьюторство як етап у формуванні громадянської активності. *Нові технології навчання: наук.-метод. зб. / Ін-ут інноваційних технологій змісту освіти МОН України*. 2015. Вип. 86. С. 37–40.

8. Voychun O.V. Dynamics of operational activity component of civil activity of students during the training on team building. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)* (Warszawa, Polska). 2018. № 10 (38). Pp. 10–15.

9. Войчун О.В. Способи розвитку когнітивно-інформаційного компоненту громадянської активності студентів університету. *Збірник «Педагогічні науки»*. Херсон, 2019. Вип.86. С. 160–165. (*індексоване в Index Copernicus*).

10. Voichun O.V. The peculiarities of upbringing civil activity in students in the conditions of modern Ukrainian state formation. *Science and society: Collection of scientific articles*. Fadette editions, Namur, Belgium, 2019. Pp.107–110.

11. Voichun Olena. Features of the development of the effective and reflective component of students' civic engagement at the university. *Intellectual Archive*. Toronto: Shiny Word.Corp. (Canada). 2019. (April/June). Vol. 8. №. 2. Pp. 201–210.

Опубліковані праці апробаційного характеру

12. Тимошенко О.В. Роль студентського самоврядування ВНЗ у розвитку духовної особистості. *Формування і розвиток духовної особистості в умовах університетської освіти: історія, теорія та практика: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 30 лист. 2010 р. Миколаїв, 2010. С. 198–199.*

13. Тимошенко О.В. Формування громадянської свідомості сучасної молоді. *Студентське самоврядування – шлях до демократії*. Всеукр. конф. 12–13 жовт. 2011 р. Миколаїв, 2011. С. 88–90.

14. Войчун О.В. Громадянська активність засобами студентського самоврядування як запорука професійної успішності. *Формування професійної успішної особистості як ключова домінанта розвитку сучасної університетської освіти: III Всеукр. наук.-практ. конф., 23–24 жовт. 2012 р. Миколаїв, 2012. С. 49–51.*

15. Войчун О.В. Організація студентського самоврядування на принципах педагогіки толерантності. *XXI Всеукраїнські педагогічні читання «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: вчимося толерантності»*. VII Міжнар. наук.-практ. конф., 25–26 верес. 2014 р. Миколаїв, 2014. С. 28–30.

16. Войчун О.В. Проблема розвитку громадянської активності майбутнього вчителя засобами студентського самоврядування. *Наукова конференція викладачів кафедри теорії та історії педагогіки НПУ імені М.П. Драгоманова: матеріали наук. конф., 24 берез. 2017 р. Київ, 2017. С. 130–139.*

17. Войчун О.В. Студентське самоврядування як засіб розвитку громадянської активності. *Science progress in European countries: new concepts and modern solutions*, IV Міжнар. наук. конф., 28 груд. 2018. Stuttgart: Germany, 2018. С. 418–429.

18. Войчун О.В. Аналіз ефективності реалізації педагогічних умов у процесі формування громадянської активності студентів університету. *Актуальні проблеми сучасної науки, XLII Міжнародна науково-практична інтернет-конф., 6 квіт. 2020 р. Вінниця, 2020 року. Ч.4, С. 41–44.*

АНОТАЦІЇ

Войчун О. В. Формування громадянської активності студентів університету засобами студентського самоврядування. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова МОН України, Київ, 2020.

Дисертація присвячена проблемі формування громадянської активності студентів університету засобами студентського самоврядування. Проаналізовано філософську, педагогічну, психологічну, соціологічну літературу, уточнено зміст базових понять «активність», «громадянськість», «студентське самоврядування»; визначено сутність понять «громадянська активність студентів університету» та «формування громадянської активності студентів університету».

Визначено критерії (спонукальний, гносеологічний, поведінковий та творчо-розвивальний), показники та сучасний рівень сформованості громадянської активності у студентів університету. Розкрито сутність та особливості функціонування системи студентського самоврядування закладу вищої освіти; виявлено засоби студентського самоврядування у формуванні громадянської активності студентів університету.

Розроблено педагогічні умови формування громадянської активності студентів університету засобами самоврядування (змістово-методичне забезпечення роботи студентських тьюторів, опора на внутрішні потреби студента, використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, цілеспрямована організація і проведення soft skills-тренінгів) та описано структурно-функціональну модель їх ефективного втілення.

Ключові слова: активність, громадянська активність, формування громадянської активності студентів університету, студентське самоврядування, засоби студентського самоврядування, студентське тьюторство, soft skills-тренінги, інформаційно-комунікаційні технології.

Войчун Е.В. Формирование гражданской активности студентов университета средствами студенческого самоуправления. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория воспитания, Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова МОН Украины, Киев, 2020.

Диссертация посвящена проблеме формирования гражданской активности студентов университета средствами студенческого самоуправления. В работе на основе теоретического анализа философской, педагогической, психологической, социологической литературы уточнено содержание базовых понятий «активность», «гражданственность», «студенческое самоуправление»; определена сущность понятия «гражданская активность студентов университета» и «формирование гражданской активности студентов университета».

Гражданскую активность студентов университета определено как структурно-содержательное качество личности, которое охватывает знания прав и обязанностей студенческой молодежи; осознание ответственности за качество будущей профессиональной деятельности; стремление мобилизовать свои морально-волевые усилия на достижение общественно значимой цели; способность к решительным действиям, направленным на улучшение студенческой общины и общества; умение адекватно реагировать на критику студенческого общества, анализировать результаты собственной гражданской деятельности и прогнозировать последствия этой деятельности. Формирование гражданской активности студентов университета представлено как процесс воздействия актива студенческого общества на способность студента к решительным действиям, направленным на улучшение условий студенческой жизни и позитивных изменений в обществе.

Определены и охарактеризованы компоненты, входящие в структуру гражданской активности студентов университета (мотивационно-ценностный, когнитивно-информационный, операционно-деятельностный и результативно-рефлективных). Выделены критерии (побудительный, гносеологический, поведенческий и творчески-развивающий), показатели и уровни сформированности гражданской активности; определен актуальный уровень гражданской активности у студентов университета.

Студенческое самоуправление представлено как целостный структурный механизм, позволяющий студентам путем самоорганизованной деятельности участвовать в руководстве делами коллектива, во взаимодействии с органами управления университета защищать свои права и интересы, что воспитывает гражданскую активность и способствует гармоничному развитию личности будущего специалиста. Средства студенческого самоуправления определены как виды субъект-субъектной деятельности студентов, направленной на решение правовых, организационных, воспитательных, жилищно-бытовых, природоохранных и других вопросов, которые возникают и решаются в системе студенческого самоуправления. К ним отнесены: мероприятия, организуемые и проводимые органами студенческого самоуправления, субъект-субъектное взаимодействие между членами студенческого самоуправления, коммуникация с администрацией университета и руководством города.

Обосновано технологическое обеспечение, содержание и способы внедрения педагогических условий формирования гражданской активности студентов университета средствами студенческого самоуправления в виде структурно-функциональной модели, что охватывает концептуально-целевой, процессуально-содержательный и контрольно-результативный блоки и представляет совокупность форм и методов воспитательной работы, направленных на реализацию педагогических условий формирования гражданской активности студентов университета средствами студенческого самоуправления.

Выявлены и обоснованы следующие педагогические условия формирования гражданской активности студентов университета: содержательно-методическое обеспечение работы студенческих тьюторов, опора на внутренние потребности студента, использование современных информационно-коммуникационных технологий, целенаправленная организация и проведение soft skills-тренингов.

Предложено дополнительные формы воспитательной работы по формированию гражданской активности студентов университета средствами самоуправления: консультации (групповые и индивидуальные), дискуссионные клубы, презентации, викторины, круглые столы, тренинги, членство в общественных организациях, стажировки в городском совете, участие в фестивале «Студенческая республика». Разработано тренинговую программу «Совершенствование гражданской активности студентов университета», в основу которой лежит концепция связи воспитательных воздействий на студентов с их взглядами и убеждениями.

Разработаны методические рекомендации для педагогов высших учебных заведений, работающих со студенческой молодежью, тьюторов академических групп, заместителей деканов по воспитательной работе.

По результатам экспериментальной работы подтверждена эффективность и целесообразность выявленных педагогических условий формирования гражданской активности студентов университета средствами студенческого самоуправления.

Ключевые слова: активность, гражданская активность, формирование гражданской активности студентов университета, студенческое самоуправление, средства студенческого самоуправления, студенческое тьюторство, soft skills-тренинги, информационно-коммуникационные технологии.

ABSTRACT

Voichun O.V. Formation of civic engagement of university students by means of student self-government. – Qualified scientific manuscript.

Thesis for a scientific degree of the Candidate of Pedagogical Sciences on specialty 13.00.07 – theory and methodology of education. - M. P. Dragomanov National Pedagogical University Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2020.

The thesis is devoted to the problem of the formation of civic engagement of university students by means of student self-government. The thesis deals with the content of the basic concepts of ‘activity’, ‘citizenship’, ‘student self-government’; the essence of the concepts of ‘civic engagement of university students’ and ‘formation of civic engagement of university students’ are determined.

The criteria (motivational, epistemological, behavioral and creatively developing), indicators and current level of civic activity of university students are determined. The essence and features of functioning of student self-government system of higher education institution are defined; the means of student self-government in formation of civic engagement of university students are specified.

Pedagogical conditions for the formation of civic engagement of university students by means of self-government are identified (substantive and methodical support for student tutors’ work, reliance on the student’s internal needs, using modern information and communication technologies, purposefully organizing and conducting soft training skills) and structural and functional model of their effective implementation is described

Key words: activity, civic engagement, the formation of civic engagement of university students, student self-government, student self-government means, student tutoring, softskills-trainings, information and communication technologies.

Підписано до друку 05.11.2020 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 прим. Зам. № 067
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.